

5. Nová, M. 2020. Majority society and its coexistence with Arab and Muslim neighbors in the city of Teplice. Brno: Masaryk University Press, 2020. p. 428. ISBN 978-80-210-9610-3.
6. Rašlová, K. 2006. Teória a metódy charitatívnej práce. Trnava: SAP, 2006. 85 p. ISBN 80-89104-91-6.
7. Spišská katolícka charita. Výročná správa 2020. Available at: <https://caritas.sk/wp-content/uploads/2021/07/Vyrocnna-sprava-2020-16-web.pdf>
8. Zákon č. 305/2005 Z. z. Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov
9. Zákon č. 448/2008 Z. z. Zákon o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov

УДК316.77; 364.044.43

Андрій Гірняк

*доктор психологічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет (Тернопіль)*

Ольга Собчук

*здобувачка 2 курсу магістратури спеціальності 231 Соціальна робота
Західноукраїнський національний університет (Тернопіль)*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї ЯК МАЛОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ГРУПИ ТА СОЦІАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ

Сім'я є унікальним соціальним утворенням, котре забезпечує психоемоційний обмін і сприяє реалізації усіх груп потреб її учасників. Як специфічна соціальна система сім'я має риси самостійного соціального інституту і одночасно малої соціальної групи. Риси сім'ї як соціального інституту центруються довколо соціальних норм, санкцій і зразків поведінки, які регламентують взаємини між подружжям, батьками, дітьми та іншими родичами. Як малу групу, о базується на шлюбі або кровній спорідненості, її характеризують спільність побуту всіх членів сім'ї, взаємна моральна відповідальність і взаємодопомога [4].

Сім'я є тією формою спільності людей, в якій чоловік, жінка і діти поєднані шлюбом, кровноспорідненим зв'язком і спільним побутом. Водночас нині інститут сім'ї зазнає істотних трансформацій і передбачає наявність цивільних шлюбів, усиновлених дітей.

Будучи соціальним утворенням, сім'я має певні соціальні функції, які є відображенням як суспільних потреб в її життєдіяльності, так і індивідуальних потреб членів сімейної групи. До найважливіших функцій сім'ї належать: генеративна / репродуктивна (відтворення популяції людей), рекреативна (фізична, матеріальна, моральна, психологічна взаємодопомога, організація дозвілля), комунікативна, регулятивна, феліцітологічна (відчуття щастя в родині), економічна та господарсько-побутова. Однією з основних функцій сім'ї є первинна (базова) соціалізація дітей як система передачі наступним поколінням сукупності знань, умінь, навичок, компетентностей, норм, цінностей [3].

Досліджуючи сім'ю як складну соціальну систему доцільно розмежовувати такі її основні аспекти: структуру, середовище сім'ї, особливості функціонування та історію розвитку [1].

Під *структурою сім'ї* розуміють систему відносин споріднення, а також сукупність духовних, моральних, психологічних відносин, внутрішньосімейні установки та взаємини влади і авторитету. У структурі сім'ї враховуються: кількість членів сім'ї (що визначає тип сім'ї - нуклеарна або велика), їх родинні зв'язки (батьки, батьки і діти, брати і сестри), характер взаємин в підсистемах, межі взаємовідносин (проблеми близькості і віддаленості між членами сім'ї, специфіка сімейних правил і норм, емоційний клімат); взаємини між членами сім'ї і сім'єю як системою з іншими членами «великої» сім'ї/родини (бабусі, дідусі, двоюрідні родичі і т.д.), взаємини між сім'єю як системою і найближчим колом друзів і знайомих [5].

Під *середовищем сім'ї* розуміють ситуацію проживання, соціоекологічний статус, взаємодію сім'ї з сусідами і взагалі з соціумом, вплив референтної групи «великої» сім'ї/родини (бабусі, дідусі, найближчі родичі), сильні і слабкі сторони цього впливу на сім'ю тощо.

Особливості функціонування сім'ї пов'язані з рольовою діяльністю її членів - сукупність установок, норм і зразків поведінки, що характеризують одних членів сім'ї в їх ставленні до інших її представників. У нуклеарній моделі сім'ї основними сімейними ролями є ролі чоловіка і дружини, матері і батька, дітей, братів, сестер; в моделі великої родини – додаються ролі дідусів і бабусь, свекра і свекрухи, тестя і тещі, зятя і невістки і т.д.). Рольова значущість членів сім'ї (ведення господарства, турбота про дітей тощо) порівнюється зі стандартами і враховується при роботі з сім'єю як об'єктом впливу.

Історія розвитку сім'ї включає в себе генеалогічне дерево сім'ї («коріння» сім'ї і його вплив на сьогоденне соціальне становище сім'ї), звичаї і традиції сім'ї, а також стадії розвитку сімейного життя.

Американський дослідник сім'ї Соня Роудс виокремлює в розвитку сім'ї сім основних стадій:

- **Інтимність, близькість.** Взаємини чоловіка і дружини знаходяться на стадії формування. Основне завдання – розвиток реалістичної оцінки взаємин у кожного з партнерів.

- **Наповнення та поповнення.** Стадія між народженням первістка і тим часом, коли остання дитина відправляється в школу. Завдання – напрацювання і прийняття усіма членами сім'ї виховних зразків/еталонів.

- **Індивідуалізація, відокремлення членів сім'ї.** Стадія, коли сім'я має дітей дошкільного віку. Завдання – відділення своєї особистості від особистості дитини, надання підтримки дітям, індивідуалізація, відокремлення кожного члена сім'ї, повага до його індивідуальних інтересів і потреб [5].

- **Товариські стосунки, спілкування.** Стадія сім'ї з дітьми підліткового віку. Завдання – розвиток взаємин «батьки-підліток», заснованих на розумінні зростаючої незалежності дитини і на подружніх стосунках, заснованих на товаристві.

- **Перегрупування.** Стадія, коли дорослі діти залишають сім'ю. Завдання – зміна взаємин між поколіннями, перехід до паритетних взаємовідносин «дорослий-дорослий» між дітьми і батьками.

- **Відновлення.** Стадія, коли в родині повністю зникають батьківські турботи. Завдання – відновлення взаємин подружньої пари без дітей.

- **Взаємодопомога.** Батьки-пенсіонери, часто мають онуків. Завдання – розвиток системи взаємовідносин між різними поколіннями.

Американська психологиня В. Сатир вважає, що сім'я як система складається з наступних складових частин: цілі (виховання підростаючого покоління та подальший розвиток всіх її членів), основних елементів (дорослі і діти, чоловіки і жінки), порядку функціонування елементів системи (правила, за якими живе сім'я або спілкування між її членами і особливості їх самооцінок), енергетики (її дають їжа, вода, повітря, активність і життєві позиції членів сім'ї в їх поєднанні один з одним), взаємодії із зовнішнім світом (ставленням до змін, що відбуваються в житті). На думку В. Сатир, сім'я як система може бути закритою (неблагополучна сім'я) і відкритою (гармонійна сім'я). Остання функціонує за принципом розвитку, а оскільки метою сучасної сім'ї є розвиток і самореалізація кожного її члена, то ставиться завдання щодо використанню всіх її структур і ресурсів для досягнення вищезазначеної мети. Щоб сімейна система була

життєздатною, вказує Сатир, вона має надавати кожному її члену змогу зайняти своє місце в сім'ї і відчувати від цього задоволення [4]. Адже емоційний тон, спільність сім'ї, взаємозв'язок всіх її членів – найважливіші складові характеристики, на які звертається увага при сприйнятті сім'ї як об'єкта соціального впливу.

Будучи об'єктом соціального впливу, сім'я одночасно є і суб'єктом соціалізації особистості дитини. В цьому випадку ефективність впливу сім'ї на особистість визначається її виховним потенціалом. Відомо, що виховний потенціал сім'ї складається з біологічного, психологічного, економічного і соціального компонентів.

Біологічний компонент зумовлюється спадковістю, яка передається з покоління в покоління генограмою, чим і визначається спадковий стан психіки індивіда. Наприклад, З. Фройд, розмежовуючи три основних структурних компонента душі (структури особистості), першою складовою виокремлює Ід (Воно), яке на його думку, містить все успадковане, усе, що є при народженні, що закладено генетично. Це первісна, основна, найбільш центральна структура особистості. Це технічний «резервуар енергії», що передається у спадок. З Ід формується Его (Я), котре забезпечує фізичне і душевне здоров'я особистості, а також її безпеку. А вже з Его розвивається Супер-Его, функції якого укладені в таких поняттях, як совість, самостереження і формування ідеалів [2]. На думку американського вченого Лоуена, депресивність і замкнутість деяких людей пов'язана з їх невеликим рівнем психічної енергії, отриманої у спадок.

Психологічний компонент включає тип сім'ї («нуклеарна» або «велика», повна або неповна), виконання рольових функцій членами сім'ї, тип взаємин у сім'ї (авторитарний, демократичний, ліберальний), наявність або відсутність педагогічних здібностей у батьків і рівень їхнього інтелектуального розвитку. І головне – морально-психологічний клімат в родині.

Основними складовими економічного компонента є рівень доходів в сім'ї, наявність житла, матеріальних благ та інших ресурсів, що інструментально уможливають зреалізування індивідуальних та групових планів її членів.

Соціальний компонент, детермінує виховний потенціал сім'ї і зумовлюється приналежністю сім'ї до певної етнічної групи, соціального статусу сім'ї, освіти батьків, їх професії і займаної посади, культурного і духовного рівня розвитку тощо [4].

Отже, сім'я є складним соціальним феноменом і об'єктом психологічного пізнання. Від ефективності її функціонування залежить не лише індивідуальний розвиток кожного члена, а й поступальний розвиток суспільства, трансформація чи закріплення культурних норм та вектори розвитку сучасної цивілізації загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акстман К. Социально-педагогическая работа с семьёй. Социальная работа в Украине: теория и практика. 2002. № 1. С. 27 – 34.
2. Гірняк А.Н. Психоаналіз Зигмунда Фрейда як теорія, система і соціокультурне явище. Психологія і суспільство. 2008. №4. С. 40–51.
3. Гірняк А.Н., Глова І.М. Передумови формування гармонійної міжособистісної взаємодії в молодій сім'ї. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: [Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, ТНЕУ, 5-6 квітня 2019 р.]. Тернопіль: Економічна думка. 2019. Т. 2. С. 133-136.
4. Молода сім'я: проблеми та умови її становища / За ред. проф. А. Й. Капської. К. : ДЦССМ, 2003. 184 с.
5. Соціальна робота з молоддю сім'єю. Збірник теоретичних і методичних матеріалів для працівників соціальних служб для молоді. Вип. 2. К. : А.Л.Д., 1995. 327 с.

Олена Коноплицька

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри інформаційної
та соціокультурної діяльності,*

Західноукраїнський національний університет (Тернопіль)

СОЦІАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Духовні цінності, віра, мораль, милосердя, доброчесність, соціальне служіння ближньому є важливими рисами стабільного соціального розвитку. Останнім часом, в епоху соціально-економічних зрушень, що відбуваються в українському суспільстві, соціальне служіння християнських церков набуває особливої ваги.

Сьогодні український народ переживає глибоку духовну, соціальну й політичну кризу, вихід з якої можливий лише шляхом духовної консолідації суспільства за допомогою звернення до релігійних цінностей буття. Щоб забезпечити стабільний розвиток держави, зберегти духовність, соборність, рівновагу, взаємоповагу різних релігійних організацій, толерантність, стійкість до викликів глобалізації та стабільність життя українського народу, а також його